JOŽA UPRKA

VÁZÁNÍ ŠÁTKŮ

NÁKLADEM PRVÉHO ČESKÉHO KNIHKUPECTVÍ A NAKLADATELSTVÍ
JOSEFA PITHARTA V KROMĚŘÍŽI

VÁZÁNÍ ŠÁTKŮ

SLOVEM DOPROVÁZÍ FRANT. KRETZ.

DÍL I.

NÁKLADEM PRVÉHO ČESKÉHO KNIHKUPECTVÍ A NAKLADATELSTVÍ JOS. PITHARTA V KROMĚŘÍŽI.

VÁZÁNÍ ŠÁTKŮ

Roku 1901 vyšlo nákladem „Unie" v Praze mé dílo „Slovácké čepce" s Uprkovými národopisnými studiemi. Bylo to první souborné vydání uceleného oboru krojové součástky, na Slovácku zaniklé, komposicí, tvarem a technikou vynikající. Dílem tím zahájili jsme řadu publikací národopisných, vyčerpávajících jednotlivé obory soustavně, uceleně. Avšak přišli jsme s publikací velmi záhy, nebylo ještě pro lidové umění porozumění, dílo nikdo nekoupil a proto jsme od dalšího vydávání upustili. Rovněž můj pozdější pokus, vydati soustavně všecky vzory vyšívání na rukávcích pod titulem „Slovácké ornamenty" po druhém sešitu byl zastaven. Dnes se obě publikace hledají. Je nesporno, že při vydávání národopisných děl umělec a národopisec navzájem se doplňují, že také malíř při své umělecké tvorbě nejednou poradí se s národopiscem, zvláště co se týče podrobností a starších památek. My u nás máme hojně národopisné látky, která však daleko do minulosti nezasahuje a také je těžko úplný soustavný vývoj některého oboru lidového umění zachytiti. Můžeme tedy jenom z toho, co se zachovalo, spořádati vývojový obraz. Podařilo se to při čepcích, mohlo se to zdařiti i při šatkách, které byly nerozlučnou průvodkyní čepců a dá se takové dílo vypraviti. Nejedná se pouze o způsob, jak se nosily a vázaly, ale jak byly vyzdobovány. Výzdoba šatek ovšem nespadá do oboru malíře, ale je vzácným tvarovým materiálem národopisným a bohatou studnicí pro vyšívání, slohovosť a kreslení. Na šatkách z obvodu uherskohradišťského, uherskoostrožského a uherskobrodského je táž vzácná ornamentika, komposice, technika, jako na čepcích. Šatka a čepec tvořili souhlasnou součástku krojovou, byly stějně umělecky provedeny. Můžeme říci, že čepce a šatky jsou naše nejstarší krojové součástky velmi umělecky provedené. Odložením těchto součástek krojových utrpěla slohovosť kroje a nastoupen byl úpadkový pochod, který postupně buď dílem buď úplně porušil kroj. Kde ještě čepce a šatky nosí, nutno je pokud možno nejdéle udržeti (na velecku, v trenčanské župě a v Hontu).

Šatky byly vždy pěkně vyšívané a poněvadž tradice vyšívání u nás se zachovala ze zašlých dob, je zcela bezpečno, že posavadní ráz nám věrně naznačuje, kterak za starodávna lid hlavu ozdoboval. Ovšem umění vývojem mnohých dob a pokolení vzrůstalo, zdokonalovalo se, zachovávajíc tradiční ráz starých vzorů. Starobylosť našeho lidového vyšívání je historicky dokázána. V 16. věku jsou zmínky o šatkách při ženském kroji. Setrvávaly zvláště u vdaných žen byvše přes čepec vázány trvale po věky a dochovaly se až po dnešní časy. Někde říkali šatkám roušky nebo rouchy a byly z plátna, na koncích vyšívané. Nosili je všude: v Čechách, na Moravě, na Slovensku. Na Hané zanikly v letech 1790–1800, na Slovácku (v kraji uherskohradišťském) o 50 let později. Náhradou za šatky vyskytly se modré, žlutě potištěné a bílé tištěné šátky (lipské) z doby empirové. Přišli houfně do obchodu a začaly se vázat na hlavu po válkách napoleonských. Říkali jim též „smrťové", protože je dávali do hrobu. Dnes je uvidíte ještě na Velecku. Jinde je odložili před nedávnem, nosily je naposled jenom stařenky, které si je uvazovaly na „záušnice". Bílé, tištěné šátky a modré, žlutě potištěné u domácích barvířů v letech 1860 ustoupily tureckým původu továrnického, které podnes vidíme – ale jsou již také na sklonku svého trvání. Lipské šátky přicházely ve velkém na brněnský trh, kdež je prodávali obchodníci i výrobci z Humpolce a z České Lípy (proto se zovou „lipské") a byly v celých kusech, ze kterých se buď po tuctech nebo jednotlivé ustřihovaly. Byly $1\frac{1}{4}$–2 lokty dlouhé a prodávaly se větší po 2 zl. a nosily se ve svátek. Když se obnosily, dávaly se barvířům, kteří je na chromově žluté přebarvovali. Tyto přebarvené nosily se ve všední dny. Barvířské modré šátky měly žluté obruby a sice na Veselsku byly oblíbeny obruby nejširší, užší na Polešovsku a ve St. Městě, nejužší na Bzenecku. Veselské a Bzenecké měly kraj žlutý a prostředek modrý se světlejšími hrachy. V Březolupech mívaly prostředek žlutě pokvítkovaný. Žluté kraje jmenovaly se: listovaný (St. Město, Březolupy), pérovaný (Polešovice, Ořechov, Zlechov, Vážany), dubový (Veselsko). Kraje tiskli barvíři dřevěnou, později mosaznou, drátěnou formou. Formy hotovili řemeslníci (Formstecher) ve Slezsku i jeden byl v Napajedlích. Tiskli nejen šátky, ale i látky na sukně a šorce. Tyto látky se jmenovaly tištěnky a měli na Veselsku a Strážnicku tyto formy: háďata, leje, dubový list, v Buchlovicích: srdečkový, kaše, čočky, řádkový (řádky z drobných teček). V Břestku a v Buchlovicích nosili

vrapované nevzorkované zástěry z tmavomodrého plátna zvané „Kotlové“. Barvířské dílo nosilo se všeobecně ve všední dny. Móda je neúprosná, postupuje výbojně a vytlačuje staré tradice. Bohužel všecko, co přichází, je úpadkové a směřuje k lidské pohodlnosti. Dříve šatka a čepec slynuly vzácným vyšívacím uměním, pracně, drobně provedeným, neboť pro ozdobu hlavy věnována největší péče. Je přebohaté množství variantů vyšívaných tvarů zrovna klasických na čepcích a šatkách. A dávno už, kdy čepce a šatky byly odloženy, měly venkovské švadleny tyto staré součástky pečlivě uschovány a čerpaly z nich tvary ku novým pracím, aby se zachovaly původní tradice. Bohužel zachovalo se z těchto vzácných věcí velice málo, protože se ženy pochovávaly v čepci a šatce. Považujeme tyto součástky krojové za vrcholné lidové umění vyšívací; všecko, co potom bylo tvořeno, nedostupuje dokonalosti starého vyšívání na čepcích a šatkách, k nimž analogicky sladěno bylo i vyšívání na rukávcích. Z těchto starých ornamentů může dnešní doba velmi mnoho rázovitého těžiti a je nutno, aby o ornamentech na šatkách vydána byla samostatná publikace. Nemíníme tím pouze šatky z kraje uherskohradišťského, ale i lanžhotské, velecké, lubinské a z ostatního Slovenska. Všecky jsou umělecky provedené, tvarově různé a svérázné, mnohé zvláště barevně nádherně sladěné. Ku mnohým přiřaděny jsou harmonicky vzácné paličkované krajky. S touto pěknou minulostí jsme se rozešli. Šátky odlehčily ženám a dívkám pernou práci vyšívati čepec a šatky. Ale toto odlehčení je nenahraditelnou uměleckou ztrátou, neboť do žádné součástky krojové nebylo vloženo tolik uměleckého fondu jako do výzdoby čepce a šatky. Jakmile se čepec a šatka odložila, ztratil celý kroj svůj ráz. Kdežto dříve kroj ve směru slohovém i ve tvarech vyšívacích činil umělecky vyrovnaný celek, všecko bylo v jedné tónině, je dnes červený šátek, na hlavě uvázaný, rušitelem celkového dojmu, ku klidnému dříve sladění krojovému přistoupila křiklavá pokrývka hlavy, bílá barva ustoupila červenému zpestření a bývalá krojová harmonie padla. Aby se tato pestrosť vyrovnala, začala se ujímati móda barevných fěrtůšků ostrými barvami květovaných, lesklých, harasových, atlasových, mušelínových, a jiných, jaké nestačily v mnohostranných vzorcích dodávati cizozemské a tuzemské továrny. Současně k tomu přidružily se hedvábné pestré pentle různých šířek a tak pozvolna na místo původních ručních prací, nevystihle jemných a rázovitých, tlačily se do kroje součástky

továrnické, na které lidové umění nic nepřičiňovalo a co dřív ženská ruka uměle pestřila, to nahrazeno barevnou látkou nebo tkanivem. Dnes už vyjímaje vyšívání na rukávcích, obojku a šorci (na Kyjovsku na fěrtůšku), není nic více na kroji vyšíváním ozdobeno. Lidové umění bylo ochuzeno a lid sám též, poněvadž vydává nyní mnoho peněz za cizozemské látky, šátky a pentle. Novoty z továren způsobily naprostý převrat krojový a prolomily cestu k neodvratnému jeho úpadku a zániku, neboť kroj bez umělecké ruční přízdoby pozbývá ceny. Dnešek obdivuje ještě zbytky bývalé nádhery umělecké, která byla našim skvostným dědictvím po předcích, rovněž jako národní píseň a všecko ostatní, co si rázovitě lid sám bez cizí pomoci vytvořil doma sobě k radosti i k užitku. S lidovým uměním zcela přirozeně formoval se náš národní ráz, pro nás zvláště karakteristický, osobitý, poněvadž podobnou uměleckou tvorbou žádný jiný národ vykázati se nemohl. A v lidovém umění je těžiště naší kultury, v něm obsaženo je jasné svědectví, jak lid cítil a krásno vyjadřoval. Bohužel moderní doba původní tvorbu shladila, znivelisovala výchovou, která nezapustila kořenů do duše lidu, nýbrž byla internacionální, nedbala individuality kmenové. Všecko to, co lid umělecky po věky vytvořil, na čem přemýšlelo, snilo, co oduševňovalo mnoho a mnoho pokolení než vyspělo a dozrálo v zlatý květ svrchované umělecké dokonalosti formové, technické i barevné, všecko to, co bylo osobitým majetkem tvořivého, pilného a nadaného lidu, všecka umělecká naše minulost byla zapomenuta a výchova dorostu položena na cizí základy, v nichž nebylo ani kapky krve a duše naší.

Lidové umění všude, kde kdysi kvetlo, upadalo od stupně ke stupni, vadlo, mizelo. A všecko, co nahražovalo umění, nedovedlo nikterak dosáhnouti bývalé slohové a umělecké úrovně. Jest-li po nádherných šatkách a jich skromné vazbě nastoupily veliké plochy barevných tureckých šátků přepodivně shrnovaných, uvazovaných a točených kolem hlavy, nebyl to pokrok, byl to úpadek, který byl počátkem dalších změn přechodných ku měšťáckému šacení. Důmyslnost a dovednost lidu upravovala si barevné šátky na hlavu různo podle stávajících krojových oblastí, ač vázání šátků naprosto s krojem nesouviselo jsouc novodobou, nahodilou, přechodnou aplikací, výslednicí módních vrtochů, které rychle vadnou. Umění má však trvání věčného života. Zaniká, zapadá, ale znova vychází, až se dostaví životní podmínky. V umění je tvořivá síla; v lidu je

vkořeněna a nedá se módními přeháňkami a přechodným vkusem shladiti s povrchu. Věříme proto pevně, že dnešní doba, která prokazuje tolik vážných snah osamostatňovacích a soběstačných, že nakloní svou bdělou pozornost i k lidovému tvoření uměleckému, které vlastně je základnou při vyjádření naší rázovitosti v umění a v uměleckém průmyslu. A my musíme se navrátiti ku vlastním zřídlům a prvkům uměleckým, jednak abychom splatili dluh naší slavné umělecké minulosti nadaného lidu, jednak abychom v duchu uměleckém našich předků dále samostatně tvořili a rázovitost kmenovou uplatňovali a vyjadřovali. Leží tedy hlavní těžiště umělecké ve starých tvarech, z nichž nejstarší, takřka zkamenělé a zkostnatělé vidíme na čepcích a šatkách, kde staré tvary po věky tvrdošíjně se udržují a vzpírají se přesunutí do moderních proudů. A to se také nestalo, raději čestně odstoupí, než podstoupiti pochod dekadentní, jaký vidíme na úvodnicích, kde vzácné vyšívání a síťování ustoupilo nevkusnému vyšívání vlnou a úpadkovým tvarům. Čepec i šatka zmizela, ustoupila do pozadí – tureckým šátkům a jich spletitým vázáním. Že tato novota je neudržitelnou, pozorovati lze, jak rapidně mizí, neboť elegance, svěžest a lehkost šatky je proti tureckému šátku ohromným rozdílem a tíže šátku a utažení na čele a na uších je nepřirozené a nesnesitelné, nehledě k maření času při zdlouhavém uvazování šátku. I toto se dávno zjednodušuje, což razí cestu k odklizení této zvyklosti. Neudrželo se toto vázání tureckých šátků na Hané, zapadne i na Slovácku. Na Slovensku se vůbec neujalo. Vázání šátků nevyšlo z jádra lidu, nemělo s krojem spojitosti, jako vůbec móda na vývoji kroji nespolupůsobila, nýbrž jen činila přechodné pokusy někde i velmi nepodařené na krojové poruše a připravovala pozvolný úpadek kroje a přechod k jinému šacení. Lid rád uchycoval se v posledních dobách novot, houževnaté přilnutí ke starým tradicím stále se uvolňovalo a tato přístupnost záhy větší průlomy do svérázu a původnosti způsobovala. Takovým průlomem bylo odstranění čepců a šatek zavedením tureckých šátků, což na Slovácko přešlo z Hané. Móda je stěhovavá. Lid se rád opičí a neusuzuje, je-li novota prospěšná čili nic. A lid nepřemluvíte, když se mu něco po jeho vkusu zalíbilo. Ale zapadne samo, co se nahodile na čas zalíbilo. Vidíme to dnes, jak rychle po sobě na přechodných místech, kde kroj spěje k zániku, vystřídávají se různé tovární vzorky šátků, látek, vlňáků, až všecko jednou splyne s všeobecným šatem městským. Móda podporuje sblížení

a splynutí. Dokud nebylo módních obchodů a na trhy nepřiváželo se tovární zboží všeho druhu a lid neviděl všelijakých tretek, byl kroj neustále bezvadným, jako vidíme ještě dnes v odlehlých místech, kde není podobných obchodů a kde lid málo se s městem stýká. Jak dlouho toto potrvá, nedá se určiti, neboť móda rozestírá své sítě zvolna po všech oblastech, vábí i svádí a lid náš bezděčně upadá v její tenata, obzvláště když móda přináší odlehčení v ručních pracích. Tedy i to, co je úpadkové, co nová doba vnesla do kroje a do ženských ručních prací, bude jednou vzácným jako dokument pozvolného rozkladu lidového kroje a umění. Je to tak, jako když příboj vln část po části břehu odplavuje a do neznáma na vždy odnáší. U kroje lidového zmizely nejprve čepce a šatky, právě ty nejvýznačnější, nejrázovitější a nejcennější součástky. Jaký to rozdíl, dnešní vázání tureckých šátků a úprava hlavy s čepcem a šatkou! Postavte vedle sebe ženu v šatce s čepcem a druhou s tureckým vázaným šátkem. Oč více se zalíbí úbor v šatce, neboť náleží k celku a krojový sloh vyvrcholuje. Je také zpravidla vzácným vyšíváním, ponejvíce i ruční paličkovanou krajkou ozdobena. Vdané nosily šatky i čepce, svobodné pouze šatky. Šatka je asi 3 metry dlouhá a plátno, nebo i jiná jemná látka je složena nebo něco založena. Vyšívání na šatce je buď ve spod po celé šířce, buď až do polovice, nebo pouze v rohu, s vyšívanou obrubou nebo bez ní. Některé mají i na čelním místě krajku (lanžhotské). Na Slovensku říkají šatkám ručníky. Spodní vyšívané části šatky říká se konce. Šatka položila se v polovici na hlavu a vzadu se uvázala tak, že oba konce splývaly po zádech. Někdy se oba konce skládaly na hlavu. Šatkou byla zakryta hlava a na místě, kde u svobodných byly vlasy vzadu, tam vdané na pletence vlasů připevnily na obalenice čepec. Svobodné měly vlasy spletené v cop, vdané měly vlasy spletené v relíky různým způsobem, na které se přivázala obalenice, (na Hané „vrkoč"), která formou se podřídila útvaru spletení vlasů. Také čepce byly přivazovány na místa, kde byly obalenice, které měly různý tvar, který byl určován způsobem spletených vlasů vdaných žen. Toto různé splétání relíků na hlavě ještě podnes se na mnoha místech tradičně udrželo. Různé tvary obalenic ukazují na různost splétání vlasů. Hlavní podstatou čepce bylo dýnko, které bylo všito do plátna a s ním společně celá hlava byla zakryta tak, že jenom vyšívané dýnko bylo vidět. Čepcem byly vlasy úplně na hlavě zakryty. Čepec se nosí podnes, ale již nejsou vyšívané. Jsou

jenom z plátna a kladou se na hlavu, aby se šátky na hlavě nepomastily a a nepropotily. Ale pod moderní šátky, které se vážou prostě pod bradu, ani těchto čepců již nedávají.

Všecky šátky, které se vázaly a podnes ještě na hlavu uvazují, byly různými vzorky potištěny. Prvotní bílé lipské s černým i jiným potiskem byly buď s květinovým nebo figurálním ornamentem v rozích a rozhozenými kvítky po celé vnitřní ploše potištěny. Tyto ještě uvidíte na Velecku, kde se tyto šátky na hlavu vsazují, protože vazba šátku je pevně udělána a do šátku je vložen tuhý papír, aby se forma vázání udržela. Modré šátky s žlutým potiskem jenom pořídku u starých žen naleznete, barvíři (barveníci) domácí je přestali tisknout. Turecké šátky v mnohonásobných vzorcích a v různých velikostech se ještě vyskytují. Každý kroj oblíbil si jisté vzorky šátků. Názvy šátků připínají se k dekoru a jmenuje je lid po svém způsobu: červený, hladký, kytkový, na kuří tlapky, makový s cukrovým krajem, mrskaný, věnečkový, šípový s hadem, lístkový s jetelinkovým prostředkem, se žlutým (divokým) krajem a uprostřed listí, hrachový s trakačovým krajem a prostředek mrskaný, kohoutkový kraj s kapečkovým prostředkem, černý, hladký (holý) s lístkovým krajem, černý haluzový s hrachovým krajem, nechajtový s položtovýma krajama, hroznový kraj, kytkový s makovým prostředkem, černý chebzový, hnědý (sprostý, kaféjový), dubový kraj, volské oči, muriš (křepeláč), růžencový, grumlový s jetelinkovým prostředkem, bravenčák, křížkový a jiné. Jinak je jmenovali na Hané, jinak na Slovácku. Šátky největších rozměrů nosí v Kunovicích, Mikovicích, Popovicích, Podolí, Veskách a Derfli, také tam je nejspletitěji uvazují a sice různo svobodné a různo vdané (na rožky). Vyblednou-li šátky, tak zase chodí ženy po obcích, které se zabývají barvením šátků a dodávají jim zase svěžesti. Při úpalu slunečním přehazují svislé konce šátku na ruby přes hlavu, aby šátek nevyblednul. Obnošené šátky dávají k barvířům obarvit a ušijí z nich zástěry nebo dětské šaty.

Vázání šátků vymyslila dovednost a vkus našeho lidu, někde více jinde méně složitěji. Šátek uvázala si každá sama. Dnes již málokterá. Jenom na Kunovsku potřebovala pomocnici a tu se říká, že musí aspoň s jednou ženskou býti za dobře, jinak by nemohla jít ani do kostela. Způsobů vázání šátků není tolik variantů, kolik je krojových obvodů. Rozčleňujeme vázání šátků na Slovácku

na tyto hlavní obvody: 1. kunovský, 2. uherskohradišťský, 3. uherskoostrožský, 4. uherskobrodský, 5. kopaničářský, 6. horňácký, 7. kyjovský, 8. břeclavský.

1. KUNOVSKÝ.

Zde se různí vázání tureckých šátků vdaných žen a děvčat. Vdané mají na temeni hlavy obalenku (rožky), tím je podmíněno vázání šátku. Šátky jsou velké a vázání velmi spletité jak u svobodných tak u vdaných. Svobodné mají vázání velmi choulostivé a ovazují si je cestou šátkem, aby se neuvolnilo. Oboje vázání je složité a velice umělé, ze všech na Slovácku nejtěžší a nedá se popsati. Ve všední dny, anebo i do kostela dnes váže se šátek na „babušu", cípy se pod bradou omotají a vzadu zavážou. Slavnostní vázání uvidíme zde hlavně o velkých svátcích.

2. UHERSKOHRADIŠŤSKÝ.

V celém zdejším obvodu je vázání tureckých šátků na „záušnice" až na nepatrné odchylky stejné, někde je vázání pevnější, někde volnější. Do kostela a na slavnosti nechávají boční konce šátku viseti dolů. Jindy je otočí kolem hlavy na horu. V Buchlovicích, Břestku a Stříbrnicích uvazují šátek volněji a turbanovitě.

3. UHERSKOOSTROŽSKÝ.

Zde jako jinde váže se ve všední dny na „babušu", v neděli na „záušnice", při čemž zadní cíp se podhrne, aby nekryl záda. Nad ušima upraví se šátek kornoutovitě, pravý a levý konec visí dolů (o slavnostech), jinak se otočí kolem temene hlavy. Vázání je nesnadné a umělé. Na Veselsku vážou šátky na velké záušnice, čímž se liší od ostrožanek. Jinak ve vázání není žádného rozdílu. Zvláštním způsobem váže se na sousedním Strážnicku, kde se šátek uvazuje na kulaté dýnko vzadu hlavy na vlasy připevněné a cípy visí buď dolů nebo se na temeni svážou. V Rohatci váže se podobně, jenom že se šátek stáhne více do čela.

4. UHERSKOBRODSKY.

Zde nosí turecké šátky po většině červené a váže se u vdaných na půl kruhovitou obalenku, která je na zadu zřetelná, na záušnice. Svobodné na „babušu" a ve svátky na „ocas", při čemž zadní cíp splývá po zádech a postranní cípy se v týlo pod něj svazují. Někdy se konce šátku svazují na temeni hlavy a šátkem kryje se i brada. Podobně váže se šátek ve Vlčnově s tím rozdílem, že na Brodsku nosí šátek s příčnou jelítkovou „nátěstou". V Nivnici je při vázání šátku ten rozdíl, že zadní konec splývá dolů ve tvaru kosočtverečném, druhé dva konce podvazují se v týle a kolem hlavy se otočí. Při slavnostech přehazuje se však pravý konec do předu a levý do zadu. Šátky se škrobívají, aby nevisely. Vdané ženy nosí obalenky v podobě kopyta, na ně se přetáhne čepec a uvázaný šátek o tento výstupek se láme*). Na Bánovsku váže se jako v Nivnici „na lipač", vdané nosí úzkou obalenku a vážou šátky na záušnice. Straňanky vážou šátek na babku v týle. Na Brezové mají vdané obalenky v rozích lomené a vážou šátek přes plátěný čepec na záušnice, aby v týle tvořily růžky. Na Lopeníku je obalenka v rozích zakulacena, čímž se vázání šátku poněkud pozměňuje.

*) V Boršicích u Hluku vážou podobně, jenom že šátek je přes uši podhrnutý.

5. KOPANIČÁŘSKÝ.

Vdané mají ovinuty vlasy kolem obalenky (kontuly) podoby jelítkové a vážou šátek (ručník) na „záušničky", konce šátku omotávají nad čelem. Záušničky jsou hluboko dolů stažené. Svobodná děvčata uvazují šátek na „babušu".

6. HORŇÁCKÝ.

Uvidíme zde ještě o slavnostech staré vázání šatek, ale po většině uplatnil se i zde turecký šátek a u vdaných lipský, bílý, tištěný. Vázání těchto šátků je podmíněno zvláštním starodávným způsobem úpravy účesu vlasů ve „vrkoče", na které vdané navazují čepce, u svobodných jsou nepokryty. Následkem toho nabývá uvázaný šátek zvláštního kuklovitého tvaru.

7. KYJOVSKÝ.

Také zde vážou turecké šátky na „záušnice" (zarejděné), při čemž vždy jeden konec visí na předu, druhý do zadu. Na všední den váže se pod bradu bílý nebo květovaný šátek. Bílým říkají „šatky" a jsou vzadu a na cípech pěkně vyšity. Pod šátkem i šatkou nosí vdané vypaťáčkované, svobodné čistě bílé čepce, jichž obruby z pod šátku na čele a spáncích vyčnívají. Ve Vracově čepec (drnda) nevyčnívá, šátek váže se na „záušnice" hodně do čela pošinutý. V Miloticích a Dubňanech vyšívané bílé šátky nenosí. V Hovoranech a na Čejči spatříme ještě dříve obvyklé vázání šátku na „rožky", tak že konce tureckého šátku nad čelem se zauzlí a šátek tvoří vzadu čtyřhranné dýnko.

8. BŘECLAVSKÝ.

Jenom při zvláštních příležitostech uvidíme v tomto kraji „rožky", šatky a čepce. Zde tureckých šátků nenosí. Jenom zajímavo pozorovati zvláštní, rázovitou úpravu výzdoby hlavy, která se naprosto liší od všech zvyklostí v tom směru na Slovácku. Rožky jsou z lepenky kornoutovitě upraveny, hedvábným, pestrým šátkem potaženy. V předu je bohatá mašle z pentlí. V zadu splývají též pentle. Vlasy v předu lze patrně vidět.

PENTLENÍ NEVĚST A DRUŽIC.

Slavnostní výzdobou nevěsty a družic je „pentlení". Připínáme tuto pěknou zvyklost k vázání šatek a šátků, jako příznačnou rázovitou ozdobu hlavy, která se na Slovácku v plné nádheře dosud udržela, zvláště na Kunovsku a Velecku. Pentlení má základnu z lepenky, která se k vlasům šňůrkami na temeno hlavy připevní. Na okraji položí se modrá pentle až do půl čela. Nad ni vloží se „kánka" se zrcadélky a nad ní věnec z umělých květin. V zadu se připevní hojně širokých pentlí splývajících dosti hluboko po zádech. Pentlení vyvrcholeno je růží z různých umělých pupenů sestavenou, která nad hlavou jako korunka se vypíná. Pentlení je pevně na hlavu přiděláno a děvčata o svatbách je neodkládají po několik dnů. Pentlení na Slovácku má různé varianty, ale všecky výzdoby

vrcholí v květinové barevné pestrosti. Na Uherskohradišťsku pentlení ustoupilo kramářským věnečkům, ale na Kopanicích, Velecku, Uherskoostrožsku, Kyjovsku a Uherskobrodsku o svatbách ještě bohaté, rázovité pentlení v pěkných variantech uvidíme. Také v Buchlovicích pentlení se dosud udrželo. Nejstarobylejší pentlení uchovalo se na odlehlých Hrozenkovských Kopanicích a na Brezové, kde ještě nalezneme při úpravě pentlení vyšívanou šatku. Jinde šatky již při pentlení neuvidíme. Úprava pentlení má základnu v účesu vlasů, relíky se otočí kolem hlavy anebo jinak upraví a propletou pentlemi. Pak se nasadí součástky pentlení: předkánka, kánka (někde párta), věnečky a věnce, růže, vše na podkladě „vrkoče". Každé pentlení má v zadu skupinu svislých pestrých hedvábných pentlí. Na Kyjovsku nosí korunkovitý věneček. Někde pentlení přestřeluje do výstřednosti a nevkusu. Na Břeclavsku nosí nevěsty rožky, které jsou ovinuty pěkně vyšívanou šatkou. V Bojanovicích a okolí nosí „růži", je to zdobení nevěst, které se blíží více pentlení než rožkům. Na pentlení má velký vliv móda, totiž výroba různých květinových, zrcadélkových a filigránových ozdob v obchodech se vyskytujících. Staré pentlení bylo jednoduché, slohové, velmi vkusné. Dnes je hlava nevěsty a družiček přeplněna nánosem celých skupin umělých květin a různých tretek. Vkus upadá. Proto nutno zachycovati a udržovati, co je dobrého a odklízeti, co novodobá výroba tovární přináší a na rozklad starých tradic rušivě působí. Působme k tomu, aby se zachycovaly staré způsoby pentlení, nechť v každé obci na Slovácku mají staré tvary a podle nich se řídí. Pentlení se nezhotovuje pro každou svatbu zvlášť, nýbrž jenom se stávající již pentlení přepravuje a doplňuje. Někde se také půjčuje. Proto možno přidržeti se starých tvarů, které jsou zároveň ohlasem zapadlých, zašlých dob, o kterých ani nemáme ponětí, jak v různých dobách krojových přerodů náš venkovský lid svérázně se šatil.

Tiskem Grafie v Praze.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Vázání šatek
z Hroznové Lhoty z r. 1850

Joža Uprka:
Vázání šátků

Dívka z Kněžduba
v šatce.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Stará vlčnovská šatka
s denkem.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Vlčnovjanka v čepci.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Ženy v šatkách z Velké.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Žena z Kunovic.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Dívka z Kunovic.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Děvče z Mařatic.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Mladé ženy z Petrova
v čepcích.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Žena z Boršic.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Žena z Dolněmčí
u Uh. Brodu.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Žena z Vlčnova.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Šátek (Barvenický) s konci
pod bradou. Strážnice.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Šátek z Velké.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Sváteční vázání
ve Svatobořic.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Děvče z Ratíškovic.
Sváteční vázání.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Rožky ze Staré Břeclavi.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Nevěsta z Kunovic.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Svatební pentlení z Vlčnova.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Nevěsta z Vlčnova.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Dívka z Mařatic
v šátku s konci dolů.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Hroznolhoťanky na svatbu.

Joža Uprka:
Vázání šátků

Různé vázání šátků
z Hroznové Lhoty

Joža Uprka: Ženy z Hroznové Lhoty.
Vázání šátků

Joža Uprka:
Vázání šátků

Ženy z Vlčnova